

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

De trinitate

Augustinus, Aurelius

[Freiburg im Breisgau], 1494

[Liber XI]

[urn:nbn:de:bsz:31-313432](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-313432)

Libri

mini enim me habere memoriā et intelligētiā et voluntatē. et intelligo me intelligere et velle atque meminisse: et volo me velle. et meminisse et intelligere. totāque meā memoriā et intelligētiā et voluntatē simul memini. Quod enim memorie mee non memini: non est in memoria mea. Nichil autem tam in memoria: quam ipsa memoria est. Totā igitur memini. Item quicquid intelligo intelligere me scio: et scio me velle quicquid volo. Quicquid autem scio memini. Totāque igitur intelligētiā totāque voluntatē meā memini. Similiter cum haec tria intelligo. tota simul intelligo. Neque enim quicquid intelligibiliū non intelligo nisi quod ignoro. Quod autem ignoro: nec memini nec volo. Quicquid itaque intelligibiliū non intelligo: consequenter etiam non memini nec volo. Quicquid autem intelligibiliū memini et volo: consequenter intelligo. Voluntas etiam mea totā intelligentiā totāque memoriā meam capit dum toto vtor quod intelligo et memini. Quapropter quoniam inuicem a singulis et tota omnia capiunt: equalia sunt tota singula totis singulis: et tota singula simul omnibus totis. et haec tria unū: vna vita: vna mens vna essentia.

De querenda imagine trinitatis etiam in his que a se ex corpore sensibilibus percipit. La. XII. Am ne igitur ascendendum est qualibuscunque intentionis viribus ad illam summā et altissimā essentia: cuius imago par imago est humana mens si tamen imago: an ad huc eadem tria distinctius declaranda sunt in anima illa quae extrinsecus sensu corporis capimus: vbi tripaliter impmiffi reze corporeaz noticia. Adhuc tamen quippe ipsam in memoria et intelligētia et voluntate suimet ipsius tale respiciamus: ut quoniam se se nosse semper se ipsam velle apprehendebat simul etiam se sui meminisse: se semper se ipsam intelligere et amare apprehendere: quoniam non semper se cogitare discretā ab eis quae non sunt quod ipsa est ac per hoc difficile in ea dinoscitur memoria sui et intelligentia sui. Quasi enim non sint haec duo: sed unum duobus vocabulis appelles: sic apparet in ea re vbi valde ista coniuncta sunt: et aliud alio nullo procedit tempore: amorque ipse non ita scitur esse: cum cum non produat indigetia: quoniam iam non semper presto est quod amat. Quapropter etiam tardioribus diluiscere haec potest duz ea tractant: que ad animū tempe accedunt: et quae tripaliter accidunt cum meminit quod antea non meminerat: et cum videt quod antea non videbat: et cum amat quod antea non amabat. Sed aliud haec tractatio iam poscit exordium: propter huius libelli modum.

Explicit liber decimus.

Incipiunt capitula libri undecimi.

- i De imagine trinitatis etiam in eo quod imago dei non est: id est in homine exterioriore querenda.
- ii De visibili et vidente atque visione.
- iii De memoria qua visorū imago retinetur et intentione a se quae in vtriusque occurrit.
- iiii De imaginibus quas cogitationis actus inductur in phantasia quam memoria concepit.
- v De cogitationibus innoxijs et de his quae ad acie recordationis abigende sunt.
- vi De fine voluntatis quae cognoscit an recta: an prava cupiamus.
- vii De ea trinitate que iam non ex corpore neque ex corpore sensu: sed de memoria nascitur cogitantis.
- viii De multiplicationibus trinitatum quae ex recordatione pariuntur.
- ix Quae in quolibet genere trinitatum voluntas nec parens inueniatur esse nec ples.
- x Quae facile sit cogitatione fingere sibi eas species quae non vidit ex eorum recordatione quae vidit.
- xi De mensura et numero et pondere quae similitudo sit in memoria et visione et voluntate.

Incipit liber undecimus.

De imagine trinitatis etiam in eo quod imago dei non est: id est in homine exterioriore querenda.

Capitulum i.

Emine dubium est sicut interiorē hoīem intelligētia: sic exteriorē sensu corporis perditū. Vitamur igitur si possumus in hoc quod exterioriore indagare quaecumque vestigiū trinitatis: non quia et ipse eodem modo sit imago dei. Manifesta est quippe apostolica sententia: que interiorē hoīem renouari dei agnitione declarat. Et in imaginē eius quae creauit eum. cum et alio loco dicat. Et si exterior: homo noster corrumptus. sed interior renouatur de die in diē. In hoc ergo quod corrumptus. queramus quomodo modū possumus quandā trinitatis effigie. et si non expressiorē. si fortassis ad dinoscendū faciliore. Neque enim frustra. et iste homo dicitur: nisi quia inest ei nonnulla interioris similitudo. et illo ipso ordine conditionis nostrae quomodo mortales atque carnales effecti sumus: facilius et quasi familiarius visibilia quam intelligibilia pertractamus. Cum ista sint exterioria. illa interioria. et ista sensu corporis sentiamus. illa mente interiori. nosque ipsi animi non sensibiles simus. id est corpora. sed intelligibiles: quoniam vita sumus.

Lolo 3

2. Lori 4

et ita in hoc mundo relabens foras se nra pie-
 cit intentio: ut cum ab incerto corpore ablata fue-
 rit ut in spiritu multo certiore ac stabiliore cog-
 nitione figatur: refugiat ad ista: et ibi appetat requi-
 em ubi traxit infirmitatem. Et ubi egritudine con-
 gruendum est: ut si quoniam interiora spiritualia acco-
 modati distinguere atque facili in sinuare co-
 namur: de corporalibus exterioribus similitudinibus
 documenta capiamus. Sensu igitur corporis exte-
 rior: homo perditus sentit corpora: et iste sensus quod fa-
 cile aduertitur quinque pertitus est: videlicet:
 audiendo: olfaciundo: gustando: tangendo. Sed
 multum est et non necessarium ut omnes hos quin-
 que sensus id quod querimus interrogemus. Quod
 enim nobis unus eorum renunciat: etiam in ceteris
 valz. Itaque potissimum testimonio utamur
 oculorum. Is enim sensus corporis maxime excellit
 et est visioni mentis proprii generis diuersitate
 vicinior.

De visibili et vidente atque visione. La. II.
 C. Um igitur aliquod corpus videtur
 hec tria quod facillimum est consideran-
 da sunt et dinoscenda. Primo ipsa res
 quam videmus siue lapidem siue aliquam flam-
 mam siue quid aliud quod videri oculis potest.
 quod utique iam esse poterat: et antequam videre-
 tur. Deinde visio que non erat priusquam rem illam
 obiectam sensui sentiremus. Tertio quod in ea
 re que videtur quod diu videtur sensum detinet
 oculorum: id animi intentio. In his igitur tribus
 non solum est manifesta distinctio: sed etiam
 discretio natura. Primum quippe illud corpus
 visibile longe alterius nature quam sensus oculo-
 rum quo sibi et incidente fit visio. Itaque vi-
 sio quid aliud quam sensus ex ea re que sentit in-
 formatur apparet. Quis enim visibili detracta nul-
 la sit: nec vlla omnino esse possit talis visio: si
 corpus non sit quod videri queat. Nullo mo-
 do tamen eiusdem substantie est corpus quo
 formatur sensus oculorum: cum idem corpus vi-
 detur: et ipsa forma que ab eodem imprimi sensu
 sui que visio vocatur. Corpus enim visum in sua
 natura separabile est. Sensus autem qui iam erat
 in animante: etiam priusquam videret quod videtur pos-
 set: cum in aliquid visibile incurreret: vel visio
 que fit in sensu ex visibili corpore cum iam coniun-
 ctum est et videtur. Sensus ergo vel visio: in sen-
 sus non formatus extrinsecus: vel sensus for-
 matus extrinsecus: ad animantis naturam pertinet
 omnino aliam quam illud corpus quod videtur sentit
 quo sensus non ita formatur ut sensus sit: sed ut vi-
 sio sit. Nam sensus et ante obiectum rei visibilis
 nisi esset in nobis non distarem a cecis: dum

nihil videmus: siue in tenebris: siue clausis lu-
 minibus. Hoc autem distans: quod nobis inest et non
 videntibus quo videre possim quod sensus vo-
 cat: illis vero non inest. Hec aliunde nisi quod co-
 carent: ceci appellantur. Itaque illa animi intentio
 que in ea re quam videmus sensum tenet atque
 utriusque coniungit: non tamen ab ea re visibili natu-
 ra differt: quoniam quidem iste animus illud corpus est
 sed ab ipso quod sensu atque visione quam solius ani-
 mi est hec intentio. Sensus autem oculorum non ob-
 aliud sensus corporis dicitur: nisi quod et ipsi oculi mem-
 bra sunt corporis: et quibus non sentiant corpus
 ex anime: anima tamen composita corpori per instrumentum
 sentit corpus: et idem instrumentum sensus vo-
 catur. Qui etiam passione corporis cuius quisque ex-
 cecatur interceptus extinguitur: cum idem maneat
 animus: et eius intentio luminibus amissis: cum
 non habet quidem sensum corporis quem videndo
 extrinsecus corpori adiungat: atque in eo viso figat
 aspectum: visu tamen ipso iudicet se adempto corpo-
 ris sensu: nec perire potuisse: nec minui. Ab-
 net enim quidam videndi appetit integer: siue id
 possit fieri: siue non possit. Hec igitur tria: corpus
 quod videtur: et ipsa visio: et que utriusque coniungit
 intentio: manifesta sunt ad dinoscendum: non so-
 luz propter propria singulorum: verum etiam propter dif-
 ferentiam naturarum. Atque in his cum sensus non
 procedat ex corpore illo quod videtur: sed ex corpore
 sentientis animantis: cui anima suo quodammodo
 modo contemperat: tamen ex corpore quod videtur gignit
 visio: in sensu ipse format: ut iam non tamen sensus
 qui etiam in tenebris esse integer potest: dum est in
 columitis oculorum: sed etiam sensus informatur
 fit: qui visio vocatur. Significat ergo ex re visibili visio: sed
 non ex sola: nisi assit et videtur. Quocirca ex visibili
 et videtur gignit visio: ita sane ut ex viden-
 te sit sensus oculorum: et aspiciens atque intuen-
 tis intentio. Illa tamen informatio sensus: que vi-
 sio dicitur a solo imprimatur corpore quod videtur: in ea re
 aliqua visibili: que detracta: nulla remanet forma
 que inerat sensui dum adesset illud quod vide-
 bat. Sensus tamen ipse remanet qui erat et priusquam ali-
 quod sentiret: velut in aqua vestigium tantum est:
 donec ipsum corpus quod imprimi inest: quo ab-
 lato nullum erit: cum remaneat aqua que erat: et
 antequam illam formam corporis caperet. Ideoque non pos-
 sumus quidem dicere quod sensum gignat res visi-
 bilis: gignit tamen formam velut similitudinem suam
 que fit in sensu: cum aliquid videndo sentimus.
 Sed corporis formam quod videmus: et formam que ab
 illa in sensu videntis fit per eundem sensum non
 discernimus: quoniam tanta coniunctio est: ut non pa-
 teat discernendi locus. Sed ratione colligimus
 nequaquam nos potuisse sentire: nisi fieret in sen-
 b 2

Libet

su nostro aliqua similitudo conspecti corporis. Neq; enim cum anulus cere impressus: id nulla imago facta est: quia non discernitur: nisi cum fuerit separata. Sed quoniam post ceram separata manet quod factum est: ut videri possit: propterea facile persuadetur quod ineratiam cere forma impressa ex anulo: et ante quod ab illa separatur. Si autem liquido humore adingeretur anulus: eo detracto nihil imaginis appareret. Nec id tamen discernere non deberet: fuisse in illo humore antequam detraheretur: anuli formam factam ex anulo quod distinguenda est ab ea forma que in anulo est: vnde ista facta est: quod detracto anulo non erit: quous illa in anulo maneat: vnde ista facta est. Sic sensus oculorum non id non habet imaginem corporis quod videtur: quod diu videtur: quia eo detracto non remanet. Ac per hoc tardioribus ingenijs difficillime persuaderi potest: formari in sensu nostro imaginem rei visibilis cum eam videmus: et eandem formam esse visionem. Sed qui forte aduerterit quod commemorabo: non ita in hac inquisitione laborabit: plerumque cum diu scule attenderimus queque luminaria: et inde oculos clauderimus: quasi vana in conspectu quidem lucidi colores varie sese commutantes: et minus minusque fulgures donec omnino desistant. Quas intelligendum est reliquias esse forme illius que facta erat in sensu: cum corpus lucidum videretur paulatimque et quodammodo gradatim deficiendo variari. Nam et insertarum fenestrarum cancelli: si eos forte intuebamur: sepe in illis apparere coloribus ut manifestum sit hanc affectionem in sensu ex ea re que videbatur impressam. Erat ergo etiam cum videremur et illa erat clarior et expressior: sed multum coniuncta cum specie rei eius que cernebatur ut discerni omnino non posset et ipsa erat visio. Quinetiam cum lucerne flammula modo quodam diuaticis radijs oculorum quasi geminatur: due visiones sunt: cum sit res vna que videtur. Sigillatim quippe afficiuntur idem radij de oculi suo quique emittuntur: dum non sinunt illud corpus intueendum pariter coniuncte concurrere ut vnus fiat ex utroque conuoluit. Et id si vnum oculum clauderimus non geminum ignem: si scuti est vnum videbimus. Cur autem sinistro clauso illa species desinet videri que ad dextrum erat: vicissimque dextro clauso illa inter moritur que ad sinistrum erat: et longum est et rei presentis non necessarium modo querere atque differere. Quod enim ad susceptam quodam satis est: nisi fieret in sensu nostro quedam imago simillima rei et quam cernimus: non sine oculorum numero flammula species geminaretur: eum quidem cernendi modus adhibitus fuerit: qui possit concursum separare radiorum. Ex vno quippe oculo quod

libet modo deducto aut impresso aut intorto si alter clausus est dupliciter videri aliquid quod sit vnum nullo pacto potest. Que cum ita sint tria hec queuis dilieria natura quemadmodum in quadam vnitatem commutentur meminimus: id est species corporis que videtur et impressa eius imago sensui quod est visio: sensus formatus et voluntas animi que rei sensibili sensum admouet: in eorum ipsa visionem tenet. Horum primum: id est res ipsa visibilis non pertinet ad animantis naturam: nisi cum corpus nostrum cernimus. Alterum autem ita pertinet ut et in corpore fiat: et per corpus in anima: sit enim in sensu qui neque sine corpore est: neque sine animo. Tertium vero solus anime est: quia voluntas est. Lum igitur horum trium tam diuerse substantie sunt: tamen in tantam coeunt vnitatem: ut duo priora vix intercedente iudice ratione discerni valeant: species videlicet corporis quod videtur: et imago eius que fit in sensu: id est visio. Voluntas autem tantam vim habet copulandi hec duo: ut sensum formatum admoueat ei rei que cernitur: et in ea formatum teneat. Et si tanta violenta est ut possit vocari amor: aut cupiditas: aut libido: etiam ceterum corpus animantis vehementer afficit. Et vbi non resistit pigrior: duriorque materies: in similem speciem coloremque commutatur licet videre corpusculum chameleontis: ad colores quos videt facilissima conversione variari. Aliorum autem animalium quia non est ad conversionem facilis corpulentia: fetus plerumque potest libidines matrum cum quid magna delectatione conspexerit. Quod enim teneriora atque: ut ita dixerim: formabiliora sunt primordia feminum: tam efficaciter et capaciter sequuntur intentionem materne anime: et que in ea facta est phantasiam per corpus quod cupide aspexit. Sunt exempla que copiose commemorari possunt: sed vnum sufficit de fidelissimis libris: quo dicitur Job: ut oues et capre varios coloribus parerent suspensendo eis varia virgulta in cannalibus asquarum: que potantes intuerentur eo tempore quo conceperant. Sed anima rationalis deformiter vivit: cum sine trinitatem exterioris hominis vivit: id est cum ea que foris secus sensum corporis formant: non laudabilem voluntatem qua hec ad vtile aliquid referat: sed turpem cupiditatem qua his inbecillat accommodat.

De memoria que visorum imago retinetur: et intentione anime que in utroque currit. La. III. q. III. Etiam detracta specie corporis que corporaliter sentiebatur: remanet memoria similitudo eius quo rursus voluntas

Lib. 30.

conuertat acie vt inde forme intrinsec^o: sic
 cur ex corpe obiecto sensibili sensus extrinse
 cus formabat. Atq; ita sit illa trinitas ex me
 moria ⁊ interna visione: ⁊ que vtrunq; copu
 lat voluntate: que tria cū in vnū cogunt: ab ip
 so coactu cogitatio dicitur. Nec iā in his tribus di
 uersa sba est. Neq; em̄ aut corpus illud sensi
 bile ibi est qd̄ oīno discretū est ab animantis
 natura: aut sensus corpis ibi format vt fiat vi
 sio: aut ipa voluntas id agit vt formandū sensu
 sensibili corpis admoueat eoq; formatū des
 tineat. Sed p̄ illa specie corpis q̄ videbat ex
 trinsec^o succedit memoria retinēs illā specie
 quam p̄ corpis sensum cōbibit aīa: p̄q; illa vi
 sione que foris erat cum sensus ex corpe visi
 bili format: succedit int^o similis visio: cū ex
 eo qd̄ mēoria tenet: format acies animi ab
 sentia corpa cogitant. Volūtasq; ipa quō fo
 ris corpis obiecto formandū sensum admoue
 bat: formatūq; iungebat: sic acie recordant
 animi p̄uertit ad memoriā: vt ex eo qd̄ illa re
 tinuit ista forme: ⁊ sic in cogitāōe similis visio
 Sicut aut̄ rōne discernedat species visibilis
 qua sensus corpis formabat: ⁊ eius similitu
 do que fiebat in sensu formato vt esset visio:
 alioquin ita erāt iuncte: vt oīno vna eadēq;
 putaret: sic illa phantasia cum anim^o cogitat
 specie visibilis corpis: cū p̄stet ex corpis similitudi
 ne: quā memoria tenet: ⁊ ea q̄ inde format i
 acie recordantis animi: tñ sic vna ⁊ singularis
 apparet: vt duo quedā esse nō inueniant nisi
 iudicante rōne: qua intelligim^o aliud eē illud
 qd̄ in memoria manet: etiā cum aliunde cogi
 tam^o ⁊ aliud fieri cū recordamur: i ad memo
 riā redim^o: ⁊ illic inuenim^o eadē specie. Que
 si iā ibi nō esset: ita oblitos nos eē diceremus
 vt oīno recolere nō possem^o. Si aut̄ acies re
 cordantis nō formare ex ea re que erat i me
 moria nullo mō fieret visio cogitantis. S; vtri
 usq; cōiunctio: i eius quā memoria tenet: et
 ei^o que inde exprimit: vt forme acies recor
 dantis: q; simillime sunt: veluti vna facit ap
 parere. Lum aut̄ cogitantis acies auersa inde
 fuerit: atq; id qd̄ in memoria cernebat desti
 terit intueri: nihil forme q̄ imp̄ssa erat in ea
 dem acie remanebit. Atq; inde formabit: q̄
 rursus p̄usa fuerit: vt alia cogitatio fiat. Aha
 net tñ illud qd̄ reliq̄t in memoria: quo rursus
 cum id recordamur p̄uertat ⁊ p̄uersa forme
 atq; vnū cum eo fiat vnde formatur

De imaginibus quas cogitationis acies
 tuet in phantasia quā mēoria p̄cipit. La. III
 Voluntas vero illa que hac atq; il
 lac fert ⁊ refert acie formandā p̄iun

gitq; formatā: si ad interiorē phantasiā tota
 p̄fluxerit: atq; a p̄sentia corpis q̄ circūiacet
 sensibus atq; ab ipis sensib^o corpis: animi aci
 em oīno auerterit: atq; ad eā que int^o cernit
 imaginē penit^o cōuerterit: tāta offendit simi
 litudo speciei corpis expressa ex memoria: vt
 nec ipa rō discernere sinat: vt foris corpus
 ipm̄ videat: an intrus tale aliqd̄ cogitet. Hāc
 interdū hoies nimia cogitāōe rerū visibilū
 vel illecti vel territi: etiā eiusmodi repēte vo
 ces ediderūt: quasi reuera in medijs talibus
 actionib^o siue passionib^o versarent. Et memi
 ni me a quodā audisse q̄ tā expressa ⁊ quasi so
 lidā specie feminei corpis in cogitādo carnez
 soleret: vt eise q̄si misceri sentiens: etiā genita
 libus flueret. Tñ habet virtū aīa in corpus
 suū: ⁊ tñ valet ad indumēti qualitatem ver
 tendā atq; mutandā quō hō afficiat indurus
 q̄ coheret indumēto suo. Ex eodē genere af
 fectionis etiā illud est qd̄ in somnis p̄imagies
 illudimur. Sed plurimū differt vt sopit^o sen
 sibus corpis: sicuti sunt dormientū aut abite
 riorē cōpage turbatis: sicuti sunt furentū:
 aut alio quodā mō alienatis: sicuti diuinanti
 um vel p̄phetantiū: animi intētio quadā ne
 cessitate incurrat in eas q̄ occurrūt imagies
 siue ex memoria: siue alia aliq̄ occulta vi: p̄ q̄
 dā spiritales mixturas sūt spiritales sbe: an sic
 sanis ac vigilantib^o interdū p̄tingit: vt cogi
 tāōe occupata voluntas se auertat a sensib^o
 atq; ita format animi acie varijs imaginibus
 sensibiliū rerū: tanq; ipa sensibilia sentiantur
 Non tñ aut̄ cum appetēdo in talia voluntas in
 tendit: sūt iste imp̄ssiones imaginū: s; etiā cū
 deuitādi ⁊ cauēdi causa rapit anim^o in ea p̄tu
 enda que fugiat. Tñ non solū cupiendo: sed
 metuēdo inferit vel sensus ipis sensibilib^o vel
 acies animi formāda imaginib^o sensibiliū.
 Itaq; aut met^o aut cupiditas: quāto vedemē
 tior fuerit: tanto expressius format acies: siue
 sentiētis ex corpe qd̄ in loco adiacet: siue cogi
 tantis ex imagine corpis: que memoria cōti
 net. Qd̄ ergo est ad corpis sensum aliqd̄ cor
 pus in loco: h̄ est ad animi acie similitudo cor
 poris in memoria. Et qd̄ est aspiciēt^o visio: ad
 eam specie corpis ex qua sensus format: hoc
 est visio cogitantis ad imaginē corpis i memo
 ria cōstitutā: ex qua format acies animi. Et
 qd̄ est intētio voluntatis ad corpus visum: vi
 sionēq; copulādā: vt fiat ibi quedā vnitas tri
 um: quīs eoz sit diuersa natura: hoc est eadē
 voluntatis intentio ad copulandā imaginez
 corpis que est in memoria: ⁊ visionē cogitan
 tis: i formam quā cepit acies animi rediens

doceat vulnus fuisse. Aut si velit videre fenestram: vt p fenestraz videat transeūtes. Omnes iste atq; alie tales volūtaes: suos p prios fines habent qui referuntur ad finem illius volūtaes qua volumus beate viuere: et ad eā puenire vitam que non referat ad aliud: sed amanti p seipam sufficiat. Volūtas ergo vidēdi finem habet visionē et volūtas hanc rem vidēdi: finē habet huius rei visionē. Volūtas itaq; vidēdi cicatricis: finē suū expetit: hoc est visionē cicatricis: et ad eā vltra nō p̄tinet. Volūtas em̄ pbandi vulnus fuisse alia volūtas est: quia ex illa religef: cui⁹ item finis est p̄batio vulneris. Et volūtas vidēdi fenestrā: finē habet fenestre visionē. Altera est em̄ q̄ existit necritur volūtas: p fenestram vidēdi transeuntes. cuius item finis est visio transeuntium. Recte autē sunt volūtaes omnes sibi met religate: si bona est illa quo cuncte referuntur: si autē praua est: prauae sunt oēs. Et iō rectarū voluntarū cōnexio iter est quoddaz ascendentium ad beatitudinē: qd̄ certis velut passibus agit. Praxiaz autē atq; distortarū voluntarū implicatio: vinculū est q̄ alligabitur qui hoc agit: vt p̄iciatur i tenebras et teriores. Beati q̄ qui factis et moribus cātant cāticiū graduū: et ve his q̄ trahūt peccata: sic testem longam. Sic est autem requies volūtaes que dicimus finem: si adhuc referat ad aliud: quē admodū possumus dicere requiem pedis esse in ambulando: cū ponit vñ aut⁹ imitatur: quo passibus p̄gitur. Si autē aliquid ita placet vt in eo cū aliqua delectatione volūtas acquiescat: nondū est tamen quo illd̄ tenditur: sed et hoc refertur ad aliud vt depute: non tanq̄ patria cuius: sed tanq̄ refectio: vel etiam mansio viatoris.

De ea trinitate que iam non ex corpe neq; ex corpis sensu: sed de memoria nascitur cogitantis. **Capitulum VII.**

i Am vero in alia trinitate interiore quidem q̄ est ista in sensibilib⁹ et sensibus: sed tñ que inde concepta ē: cū iam nō ex corpe sensus corpis: sed ex memoria formatur acies animi: cui in ipa memoria species inheret corpis qd̄ forinsecus sensimus: illam spēm que in memoria est quasi parentem dicimus eius que fit in phantasiacogitantis. Erat em̄ in memoria et priusq̄ cogitaretur a nobis sicut erat corpus in loco et priusq̄ sentiret vt visio fieret. Sed cum corpus cogitatur ex illa quā memoria tenet exprimit in acie cogitantis: et reminiscendo formatur ea species: que quasi proles est eius quā me-

moria tenet. Sed neq; illa vera parens: neq; ista vera proles ē. Acies quippe animi que formatur ex memoria cum recordando aliquid cogitamus: non ex ea specie procedit quam meminimus visam: quando quidem eorū meminisse non possemus nisi vidissemus. Acies autem animi que reminiscendo format: erat etiaz priusq̄ corpus quod meminimus videmus quantomagis priusq̄ id memorie mā daremus. Quis itaq; forma que fit in acie recordantis: ex ea fiet que inest memorie: ipsa tamen acies non inde existit: sed erat autē ista. Cōsequēs autē ē vt si nō illa vera parens: nec ista va sit proles. Sed et illa q̄ si parēs: et ista q̄ si proles aliquid insinuat. Vñ interiora atq; veriora e reritati⁹ certiusq; videātur. Difficili⁹ iam plane discernitur: vtrum volūtas q̄ memorie copulat visionem: non sit alicuius eorū siue parens siue proles: et hāc discretionis difficultatem facit eiusdem nature atq; substantie paritas et equalitas. Neq; enim sicut foris facile discernebatur formatus sensus a se sibili corpore: et volūtas ab vtroq; propter nature diuersitatem que inest ab inuicem omnibus tribus: d̄ qua satis supra differuimus ita et hic potest. Quis em̄ hec trinitas d̄ qua nūc queritur forinsecus inuēta est animo: inuētam agit: et non est quicq; eius prerer ipsius animi naturam. Quo igitur pacto demonstrari potest voluntatem: nec quasi parentem nec quasi prolem esse: siue corporee similitudinis que memoria continetur: siue eius que inde cum recordamur exprimitur: quando vtrūq; incogitādo ita copulat: vt tanq̄ vnuz singulariter appareat: et discerni nisi ratione nō possit. Atq; illud primum videndum est: non esse posse voluntatem reminiscendi: nisi vltotum: vel aliquid rei eius quam reminisci volumus: in penetralibus memorie tenemus. Quod em̄ omni modo et omni ex parte obliti fuerimus: nec reminiscendi voluntas exortitur: qm̄ quicquid recordari volumus: recordati iam sumus in memoria nra esse vel fuisse. (Verbi gr̄a) Si recordari volo quid heri cenauerim: aut recordatus iā sum cenasse me: aut si et hoc nondū certe circa ipsam tpsā qd̄ recordat⁹ sum: si nihil aliud ipm̄ salte; hester num diē et eius eam ptem qua cenari solet: et quid sit cenare. Nam si nihil tale aliqd̄ recordatus essem quid heri cenauerim: recordari velle non possem. Vñ intelligi pōt voluntatē reminiscendi ab his quidem reb⁹ q̄ memoria cōtinent pcedere: adiunctis simul eis que inde per recordationem cernendo exprimitur:

Liber

id est ex copulatione rei cuiusdam quā recordari sumus: et visionis que inde facta est in acie cogitantis cū recordari sumus Sed ipsa quae utriusque copulat voluntas requirit et aliud quod si vicinū est atque cōtiguū recordanti. Tot igitur huius generis trinitates quae recordationes quae nulla est earum ubi non haec tria sunt: illud quod in memoria reconditū est etiā antequam cogitet: et illud quod fit in cogitatione cū cernit: et voluntas utriusque coniungens: et ex utroque ac tertia seipsa vniū aliqd complēs. An potius ita cognoscitur vna quedā in hoc genere trinitas: ut vniū aliquid generaliter dicamus quicquid corporaliū specierum in memoria lateret: et rursus vniū aliqd generalē visionem animi talis recordantis atque cogitantis: quorum duorum copulatione tertia coniungitur copulatrix voluntas: ut sit hoc totum vniū quiddam ex quibusdam tribus

De multiplicationibus trinitatum que ex recordatione patiuntur • Capitulum VIII.

Ed quoniam non potest acies animi sit omnia que memoria tenet vno aspectu cōtueri: alternant vicissim cedēdo: ac succedendo trinitates cogitationū: atque ita fit ista innumerabiliter numerosissima trinitas: nec tamen infinita si numerus in memoria reconditarū rerū non excedat. Ex quo enim cepit vniū quisque sentire corpora quolibet corporis sensu etiam si posset adiungere que oblitus est: certus ac determinatus perfectio numerus foret: quāuis innumerabilis. Dicimus enim innumerabilia non solum infinita: sed etiā que ita finita sunt ut facultate numerantis excedat. Sed hinc aduertit aliquando manifestius potest: aliud esse quod reconditū memoria tenet et aliud quod in cogitatione recordantis exprimit: quousque cū sit utriusque copulatio: vniū idemque videat: quod meminisse non possumus corporis spiritus: nisi totum quod sensimus: quod sensimus et sicut sensimus: ex corporis enim sensu eas in memoriā cōbibit animus. Visiones tamen ille cogitantiū ex his quoddem rebus que sunt in memoria: sed tamen innumerabiliter atque omnino infinite multiplicantur atque variantur. Vniū quippe solem meminisse: quod sicuti est vnum vidi. Si voluerit autem duos cogito vel tres: vel quotque volo: sed ex eadem memoria qua vnum meminisse formatur acies multos cogitantis: et tamen meminisse quantum vidi: si enim maiorem vel minorem meminisse quam vidi: iam non meminisse quod vidi: et ideo nec meminisse. Quia vero meminisse tantum meminisse quantum vidi: vel maiorem tamen per voluntate cogito: vel minorem et ita meminisse ut vidi. Cogito autem sicut volo currentem et ubi volo stantem: unde volo et quo

volo venientem. Quadrū etiam mihi cogitare in promptu est: cū meminerim rotundū et cuiuslibet coloris: cum solē viridē nunquam viderim: et ideo non meminerim. Atque ut solē: ita cetera. Ite autem rex foete: quoniam corporales atque sensibiles sunt: erat quod dicitur animus cū eas opinatur eo modo foris esse quod intus cogitat: vel cū iam interierit foris et adhuc in memoria retinetur: vel cū aliter etiam quod meminisse: non recordandi fide sed cogitandi varietate format. Quod sepius credam etiam vna narratio: quae ipsi sensibus preceperunt. Quae cū in ipso auditu quoniam narrant cogitam: non videtur ad memoriā retorqueri acies visionis cogitanti: neque enim a nobis recordantibus: sed alio narrante cogitam: atque illa trinitas non habet videtur experiri: quae fit cū spiritus in memoria lateret et visio recordantis tertia voluntate copulatur. Non enim quod latebat in memoria mea: sed quod audio cogito cū aliquid mihi narrat. Non ipsas voces loquens dico: ne quisque putet in illa me exisse trinitate quae foris in sensibilibus et in sensibus agit: sed eas cogito corporis spiritus: quos narrans vobis sonis significat: quos utique non reminiscens: sed audies cogito. Sed si diligentius considerem: nec tunc excedit memoria modus. Neque enim vel intelligere possem narrante: si ea quae dicit: et si preterea tunc primum audire: non tamen generaliter singula meminisse. Qui enim mihi narret: vbi gra(a) aliquid montē silua exiit: oleis indutū: ei narrat quod meminerim spiritus et montium et siluarum et olearum: quos si oblitus es: quod diceret omnino nescire: et ideo narratio illa cogitare non possem. Ita sit ut omnia quae corporalia cogitat siue ipse aliquid pretingat siue audiat: aut legat: vel preterita narrante: vel futura pronunciant: ad memoriā suā recurrat: et ibi repiat modum atque mensuram: quousque format: quos cogitans intuetur. Nam neque colorē quem nūquam vidit: neque figurā corporis: nec sonū quem nūquam audivit: nec saporem quem nunquam gustavit: nec odorem quem nūquam olfecit: nec ullam preteritatorum corporis quā nūquam sensit per quos omnino cogitare. Ac si propterea nemo aliquid corporale cogitat nisi quod sensit: quod non meminit corporale aliquid nisi quod sensit: sicut in corporibus sentiendi: sic in memoria est cogitandi modus. Sensus enim accipit speciem ab eo corpore quod sentit: et a sensu memoria: a memoria vero acies cogitantis. Voluntas porro sicut adiungit sensui corporis: sic memoriam sensui: sic cogitantiā acies memoriae. Quae autem conciliat ista atque coniungit: ipsa etiam distinguit: ac separat. In voluntate. Se a sentiendis corporibus motu corporis separat corporis sensus: ne aliquid sentiam: aut ut sentire de finem vel ut in oculis ab eo quod videtur nolum autem et claudim: si aures a sonis: sic nares ab

odoribus. Ita etiā vel os claudendo: vel ali-
quid ex ore respucendo a saporib⁹ auersamur
In tactu quoq; vel subtrahimus co: p⁹ ne tā-
gam⁹ qd nolumus: vel si iā tangam⁹: abijcim⁹
aut repellim⁹. Ita motu corpis agit volūtas:
ne sensus corpis rebus sensibilib⁹ copuletur.
Et agit hoc q̄tū pōt. Nam cū in hac actōe p̄-
pter cōditionē seruilis mortalitatis difficulta
tē parit: cruciatus est cōsequēs. vt voluntati
nihil reliq̄ fiat nisi tolerātia. Ad memoriā vero a
sensu voluntas auertit: cū in aliud intenta si
ei sinit inherere p̄sentia. Quod animaduē-
tere facile est cū sepe coram loquentez nobis
aliquē aliud cogitando nō audisse nobis vi-
demur: falsum est aut. Audiuim⁹ em̄ sed non
meminim⁹: subinde pauriū sensum labenti-
bus vocib⁹: alienato nutu volūtatis: p quem
solēt infigi memorie: veri⁹ itaq; dixerim⁹ cuz
tale aliqd accidit: nō meminim⁹: quā non au-
dimus. Nā t̄ legentib⁹ cūenit t̄ mihi se p̄ssi-
me: vt plecta pagina vel eplā nefciā qd lege-
rim: t̄ repetā. In aliud q̄ppe intento nutu vo-
luntatis: nō sic ē adhibita mēoria sensui cor-
poris: quō ip̄e sensus adhibet⁹ ē l̄ris ita t̄ abū-
lātes intenta in aliud volūtate nefciūt q̄ trā-
sierint: qd si nō vidissent nō ambulassent: aut
maiore intentōe palpādo ambulassent: p̄fer-
tim si p̄incognita p̄gerēt: sed qz facile ambu-
lauerūt: vtiq; viderūt. Quia xō nō sicut sen-
sus oculoꝝ locis q̄cūq; p̄gebant: ita ip̄i sensui
memoria iungebat: nullo mō id qd viderunt
etiā recentissimū meminisse potuerūt. Jam
porro ab eo qd in memoria ē animi aciē velle
auertere: nihil est aliud q̄ nō inde cogitare.

Quin quolibet genere trinitatū volūtas
nec parēs inueniat esse nec ples

Capitulum. IX.

Hac igit distributōe cuz incipim⁹
a specie corpis: t̄ puenimus vsq; ad
speciē que fit in p̄ritu cogitātis: q̄t-
tuor species repiunt quasi gradatim nate al-
tera ex altera. Scda de prima: tertia de scda
q̄rta de tertia. A specie q̄ppe corpis qd cernit⁹
exorūt: ea q̄ fit in sensu cernētis: t̄ ab hac ea q̄
fit in memoria: t̄ ab ea q̄ fit in acie cogitātis.
Quapropter volūtas quasi parētē cū p̄ter
copulat. P̄rio speciē corpis cū ea quā gignit
in corpis sensu. Et ip̄am rursus cū ea q̄ fit ex
illa i memoria. Atq; istā q̄ tertio cū ea q̄ ex il-
la parit in cogitantis intuitu: sed media co-
pula q̄ secunda est: cum sit vicinior non tā si-
milis est primē q̄ tertiā: visiones em̄ due sunt
vna sentientis: altera cogitantis. Ut autem
possit esse visio cogitantis: ideo fit in memo-

ria. De visione sentientis simile aliquid: quo
se ita conuertat in cogitando acies animi: si-
cut se in cernendo conuertit ad corpus acies
oculorum propterea duas in hoc genere tri-
nitates volui cōmendare: vna; cum visio sen-
tientis formatyr ex corpore: aliam cum visio
cogitantis formatyr ex memoria. Adediam
vero volui: quia ibi non solet visio dici: cū me-
morie cōmendat forma: que fit in sensu cernē-
tis. Vbiq; t̄i voluntas non apparet nisi copu-
latri; quasi parentis t̄ prolis. Et ideo vnde
cūq; p̄cedat: nec parēs nec ples dici potest.

Facile sit cogitanti finger e sibi has spes-
cies quas non vidit ex carum recordatione
quas vidit.

Capitulum. X.

Em̄ si non meminimus nisi qd sen-
simus: neq; cogitamus nisi qd me-
minimus: cur plerūq; falsa cogita-
mus cum ea que sensimus: nō vtiq; falso me-
minerimus: nisi qz voluntas illā quā coniu-
ctricē ac separatri; huiuscemodi rerum iaz
q̄tum potui demonstrare curauit: formādam
cogitantis aciem pre condita memorie ducit
vt libitū ē: t̄ ad cogitāda ea q̄ nō meminim⁹ ex his
q̄ meminimus aliud bic: aliud ide: vt sumat t̄ i-
pellit: q̄ in vnā visionē cōiūctia faciūt aliquid
qd ideo falsum dicat: qz vel nō est foris in re-
rū corpearum natura: vt non de memoria vi-
detur expressum cū tale nihil nos sensisse me-
minimus. Quis em̄ vidit cygnum nigrū: t̄ p̄-
prerea nemo meminit cogitare t̄i quis nō po-
test. Facile est em̄ illā figurā quaz vidēdo co-
gnouimus nigro colore p̄fundere: quē nihil-
ominus in alijs corpibus vidim⁹. Et qz vtrū-
q; sensimus: vtrūq; meminimus. Nec aut q̄-
drupe dem memini quia non vidit. Sed fanta-
siam talem facillime intueor: duz alicui forme
volatili qualem vidi adiungo alios duos pe-
des: quales itidem vidi. Quapropter duz cō-
iuncta cogitamus que sigillatim sensa memi-
nimus videmur nō id quod meminimus co-
gitare: cum id agamus moderante memoria
vnde sumim⁹ omnia que multipliciter ac va-
rie pro nostra voluntate componimus. Nāz
neq; ipsas magnitudines corporum quas nū-
q̄ vidimus sine opere memorie cogitamus.
Quz enim spacij solet occupare per magni-
tudinem mundi noster obtutus: in tantuz ex-
tendimus quaslibet corporum moles: cū eas
maximas cogitamus. Et ratio quidem pere-
git in ampliora: sed phantasia non sequitur.
Quippe cum infinitatem q̄ numeri ratio re-
nunciet: quaz nulla visio corporalia cogitan-
tis apprehēdit. Eadē rō docet minutilima eti-

Liber

am corpuscula infinite diuidi: cū tamē ad eas tenuitates vel minutias peruentū fuerit q̄s visas meminim^o exiliores minutioresq; phātasias iam nō possum^o intueri: q̄uis rō nō desinat p̄sequi ac diuidere. Ita nulla corpalia nisi aut ea que meminimus aut ex his que meminimus cogitamus.

De mensura et numero et pondere quorū similitudo sit in memoria et visione et voluntate.

Capitulum XI.

Ed q; numero se cogitari p̄nt que si gillatim sunt imp̄ssa memorie: videtur ad memoriā mēsurā: ad visionē vero nūerus p̄tinere. Quia h̄ innūcerabil^{is} sit multiplicitas talium visionū. singulis r̄n in memoria p̄scriptus est intrāgressibilis modus. Mēsurā igit in memoria: in visōib^o numer^o apparet: sicut in ip̄is corpibus visibilib^o mēsurā quedā est: cui numerosissime coaptat^{ur} sensus videntium: et ex vno visibili multorū cernentium format^{ur} aspect^{us}: ita vt etiā vn^o p̄pter duorum oculorū numerū plerūq; vnā rem geminatā specie videat: sicut sup̄ docuim^{us}. In his ḡ rebus vñ visiones expr̄imunt^{ur} q̄dā mēsurā ē. In ip̄is autē visōib^o numer^o. Volūtas vero q̄ ista p̄iungit et ordinat: et quadā vnitatē copulat: nec sentiēdi aut cogitādi appetitū nisi i his rebus vñ visiones formant^{ur} acq̄escēs collocat ponderi similis ē. Quapropter hec tria mēsurā: numerū pond^{us} etiā in ceteris oibus reb^o animaduertēda p̄libauerim. Hūc interi^o voluntatē copulatricē rei visibilis atq; visōis q̄si p̄ntis et plis: siue in sentiēdo siue in cogitādo: nec parentē nec plē dici posse: quō valui et quib^o valui demonstrāui. Ubi r̄ps admonet hāc eandē trinitatē in interiorē hoīe req̄rere: atq; ab isto d̄ quo r̄adiu locut^{us} sum aiāli atq; carnali q̄ exteriorē d̄: introsus tendē. Ubi speram^{us} inuenire nos posse fm trinitatē imaginē d̄ci conat^{ur} n̄fos illo ip̄o adiuuātē quem omnia: sicut res ip̄e indicāt: ita etiā sc̄ta scriptura in mēsurā et numero et pondere disposuisse restatur.

Explicit liber vndecimus

Incipiunt capitula libri duodecimi.

- i Quid sit q; etiā in aīo n̄ro intelligendū sit ad exteriorē hoīem pertinere.
- ii Corpales sensus cōs nobis esse cū pecorib^o: sed p̄p̄riū esse hoīs de his q̄ sensu corporis cōprehendit secundum eternas iudicare rationes.
- iii Actiones corporales ita demum esse re-

ctas si eis regendis mentis intellectuale p̄fuerit

- iiii Quid intersit inter illud quo mens inclinatur ad temporalia et illud quo contemplatur eterna.
- v De opinione eorum qui coniugio masculi et femine et eorum proli diuinā comparant trinitatem.
- vi Quid homo non ad vnius in trinitate persone sed ad totius trinitatis imaginem sit creatus.
- vii De eo qd̄ ap̄s dicit virū esse imaginem dei: mulierē autē gloriā viri
- viii Quibus p̄gressibus mens corporaliū vsu et imagine delectata: ab eternorum contemplatione deficiat.
- ix Quid perniciose relicto cōmuni bono: p̄uata querantur.
- x Que sit humana temptatio. et qd̄ p̄ctū extra corpus habeat
- xi Quib^o demutatōib^o hō ab imagine dei in similitudinē pecoris delabatur
- xii Quid cōpabilis sit p̄mox hoīm p̄uaricatione mēns q̄ ad amorē sp̄aliū sensu est tracta corporeo.
- xiii De eorū snia qui in vno hoīe mēntē in p̄sona viri: sensus autē corpis in p̄sona mulieris accipiendū esse dixerunt.
- xiiii In que officia proprie sapientia et scientia dei dantur.
- xv De opinione platonis qua credidit aīaī alia vitam p̄uulq; corporibus in ducere habuisse.

Aurelii augustini episcopi de trinitate liber duodecimus incipit.

Quid sit q; etiā in aīo n̄ro intelligendū sit ad exteriorē hoīem pertinere. La. I.

De nunc videamus vbi sit quasi quoddam hominis exterioris interiorisq; confinium. Quicquid enim habemus in animo commune cum pecore recte adhuc dicitur ad exteriorē hominem pertinere. Non enim solū corpus homo exterior deputabitur: sed adiuncta quadam vita sua qua compages corporis et oēs sensus vigent: quibus in situ est ad exteriora sentiēda. Quorum sensuū imagines infixę in memoria cum recordando reuisuntur: res adhuc agit ad exteriorē hominem pertinens. Et q; in his omnibus non distamus a pecore: nisi q; figura corporis non p̄oni sed erecti sumus. Quia in re ad mō-